

HZ. PEYGAMBER'İN İNSAN VE DÜNYA TASAVVURUYLA BESLENEN KİŞİLİK ÖZELLİKLERİNİN İNSAN İLİŞKİLERİNE YANSIMALARI

The Reflection on Human Relationships His Personality Characteristics That Fed With The Human and World Conception of The Prophet Muhammed

Hızır YAĞCI*

ÖZET

İnsan ilişkilerinde kişilik, iletişim ve diğer birçok becerinin yanında daha etkileyici ve kalıcıdır. Bu nedenle kişiliği besleyen faktörler önem arz etmektedir. Hz. Peygamber'in kişiliğini şekillendiren insan ve dünya tasavvuru, onun diğer insanlarla kurduğu iletişimde etkisini göstermiştir. Başka birçok faktörün yanında, onun etkileyici kişiliği, kısa zamanda kardeşlik atmosferinde binlerce insanı çevresine toplamayı başarmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Kişilik, Güven, Hitabet, İkna.*

ABSTRACT

Personality is more influential and permanent within human relations than communication and many other skills. Thus, factors harboring personality are important. The vision of humanity and the world which forms the Prophet's personality became effective on his communication with people. As well as many other factors, his impressive personality succeeded in gathering thousands of people around himself in the atmosphere of brotherhood.

Keywords: *Personality, Confidence, Rhetoric, Persuasion.*

* Sakarya Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Doktora Öğrencisi, (hiziryagci1@hotmail.com)

1. Giriş

Tarihin her döneminde bazı insanlar davranışlarıyla, kişilikleriyle ve karşılaştıkları problemlere getirdikleri zekice çözümlerle insanlar üzerinde önemli izler bırakmışlardır. İz bırakan bu insanların başında Hz. Peygamber gelmektedir.¹ Onun ilahi mesajı insanlara ulaştırarak kısa zamanda sağlam temellere dayanan bir medeniyet inşa etmesinde, temiz toplum özleminin sahabede oluşturduğu değişim arzusu, emir ve yasaklara uyma konusundaki sabır ve kararlılıkları, edebiyata düşkün bir toplumda Kur'an'ın etkileyici üslubu gibi daha birçok konunun tesiri olmuştur. Bu faktörlerin yanı sıra, onun kişilik özelliklerinin insan ilişkilerini nasıl etkilediği konusu her zaman ihtiyaç duyacağımız bir araştırma alanı olmaya devam edecektir. Bu sebeple bu çalışmamızda Hz. Peygamber'in kişiliğini besleyen dünya ve insan tasavvuru ile insanları etkileyen bazı kişisel özelliklerini şiretinden örneklerle anlatmaya çalışacağız.

2. Kavram Olarak Kişilik

Kökene Latince "persona" kelimesine dayanan kişilik kavramının üzerinde birleşilen bir tanımı yoktur. Bununla birlikte çalışmamızın konusunu ihata edebileceğini düşündüğümüz "Bireyin iç ve dış çevresiyle kurduğu, diğer bireylerden ayırt edici, tutarlı ve yapılaşmış bir ilişki biçimidir."² şeklindeki tanımla birlikte "İnsanın dış dünyaya kendini ifade etme tarzıdır."³ biçimindeki iki tanımla zikretmekle yetineceğiz.

Kişilik denilince belirli bir durumda veya belirli olay karşısında kişinin takındığı tavrın davranışsal yönü ve devamlılık gösteren özellikleri akla gelir. Kişinin takındığı tavırdan, öncelikli olarak kişinin, bir grup içerisinde bulunduğu zaman diğer bireyleri nasıl etkilediği anlaşılmalıdır.⁴ Esasen insan iletişime girdiğinde etkileme veya etkilenme süreci başlamıştır. Çünkü bu iletişimin temel amaçlarından biridir.⁵ Bu sebeple kişilik, olmuş bitmiş bir yapı değil, hayat boyu değişime uğrayan dinamik bir yapıdır. Bu değişim belli bir yaşa kadar hızlı olur. İnsan, yaşamı boyunca karşılaşılabileceği objelerin çoğuyla karşılaşınca değişim süreci durağanlaşır ve kişilik şekillenmiş olur. Buna rağmen insan dış dünyaya kendini ifade etme becerisini kaybetmedikçe kişilik oluşumu süreci devam eder.

1 Prof. Dr. Michael H.Hart, insanlık tarihinin 5000 yıllık dönemi içerisinde en etkili 100 kişiyi seçmiş, bunların arasında yaptığı değerlendirme de Hz. Muhammed'e ilk sırada yer vermiştir. Bk.: Michael H. Hart, *Dünya Tarihine Yön Veren En Etkin 100*, Çev.: Nurşan Üstüntaş, İstanbul: Neden Kitap Yayıncılık, 2009.

2 Doğan Cüceloğlu, *İnsan ve Davranış*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2008, s. 404.

3 Aylin Atmaca, *Karakter Nasıl Geliştirilir?*, İstanbul: Timaş yayınları, 2006, s. 9. Kişilik tanımları için ayrıca bk.; Feriha Baymur, *Genel Psikoloji*, İstanbul: İnkılap ve Aka Yayınları, 1969, s. 220; Haluk Yavuzer, *Ana Baba Çocuk*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1997, s. 169. Çoğu zaman kişilik kavramı ile birlikte ele alınan Karakter, mizaç ve benlik kavramları için bk.; Ali Ulvi Mehmedoğlu, *Kişilik ve Din*, İstanbul, Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, 2004, 47-50; İbrahim Gürses, *Dindarlık ve Kişilik*, Bursa, Emin Yayınları, 2010, 21-22.

4 İlhan Erdoğan, *İşletmelerde Davranış*, İstanbul: Beta Yayınevi, 1994, s. 235.

5 Orhan Gökçe, *İletişim Bilimi*, Ankara: Siyasal Kitabevi, 2006, s. 16.

Kişiliği oluşturan bir takım faktörlerden bahsedilmekle birlikte,⁶ biz burada Hz. Peygamber'in kişiliğini besleyen iki temel âmilden dünyaya bakışı ve insan tasavvurundan bahsedeceğiz.

2.1. Hz. Peygamber'in Dünya Tasavvuru

Dünya tasavvuru insanın bütün hayatını şekillendirmekte, insan yapısı ettiklerini bu tasavvur üzerine bina etmektedir. Dünya tasavvurunun oluşumunda Allah inancı belirleyici bir rol oynamaktadır. Allah'a inanan bir kişi kâinat ve onun yaratıcısı karşısında kendini sorumlu hisseder. Hele bu insan, insanlığa sorumluluğunu hatırlatmak için Allah tarafından görevlendirilmişse bu sorumluluk bilinci daha anlamlı bir boyuta ulaşır. Bu nedendir ki Hz. Peygamber'in dünyayı algılayışında tebliğle memur edildiği Kur'an'ın belirleyici olduğu konusunda şüphe yoktur. Kur'an'ın bu âlem hakkında bahsettiği en önemli konu, Allah'ın sanatı⁷ oluşudur. Sonra bu eşsiz sanat eserinin insanın emrine verildiği bildirilmektedir.⁸ İnsanın emrine emanet olarak verilen bu varlıklar, aldatıcı bir metadan ibarettir.⁹ Bununla birlikte, "İnsan için ancak çalıştığı vardır. Şüphesiz onun çalışması ileride görülecektir."¹⁰ ayeti ile de bunları elde etmek için çalışmanın zaruretine dikkat çekilmiştir. Ancak nimetin sahibi unutulmamalı, O'nun ihsan ettiği gibi ihsan edilmeli,¹¹ mallar yalnızca zenginler arasında dolaşan bir servet olmamalıdır.¹² Bu, tamamen iradî ve gönüllülük esasına dayanan bir paylaşmanın hüküm sürdüğü dünya tasavvurudur. Maddenin amaç olmaktan çıktığı, insanın huzuruna katkısı oranında değer ifade ettiği ve insanı maddenin esiri olmaktan kurtarıp ulvî hedeflere yönelişini sağlayan, dünyadan da payını unutmamayı¹³ emredecek şekilde gerçekçi ve insan fitratına uygun bir dünya tasavvuru.

Ana hatlarıyla çerçevesini çizmeye çalıştığımız Kur'an'ın dünyaya bakışı ile Rasûlullah'ın bakışı arasında herhangi bir fark olması düşünülemez. Allah Rasûlü de dünya malının çekiciliğine dikkat çekmiş, onu elde etmek için hırs gösterilmemesi gerektiğini tavsiye etmiştir.¹⁴ Gerçek hayatın ahiret hayatı olduğunu,¹⁵ dünyanın

6 Bk. Adnan Kulaksızoğlu, *Ergenlik Psikolojisi*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1998, s. 94; Osman Kara, *Kur'an'a Göre İnsan Şahsiyetine Etki Eden Faktörler*, Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, cilt: XIV, sayı: 25, (2012/1), s. 1-24.

7 7 Neml, 27/88.

8 İbrâhîm, 14/32-33. Ayrıca bk.; Bakara, 2/29; Nahl, 16/12-14; Hac, 22/65; Ankebût, 29/61; Lokmân, 31/20; Zuhruf, 43/13; Câsiye, 45/12-13.

9 Âl-i İmrân, 3/185.

10 Necm, 53/39-40.

11 Kasas, 28/77.

12 Haşr, 59/7.

13 Kasas, 28/77.

14 Buhârî, Vesâyâ, 9, Zekât, 47, 50, Humus, 19, Rikâk, 7, 11; Müslim, Zekât, 96.

15 Buhârî, Rikâk, 1; Müslim, Cihâd, 126.

Allah nazarında bir sivrisineğin kanadı kadar değeri olmadığını,¹⁶ dünya malına taparcasına bağlanmanın insanı helâke sürükleyeceğini¹⁷ haber vermiştir. Ancak bunun dünyadan el etek çekmek anlamına gelmeyeceğini belirtmiş, Hanzala 'ya "...Ey Hanzala, bir saatinizi ibadete, bir saatinizi de dünya işlerinize ayırınız."¹⁸ buyurarak, dünya-ahiret dengesinin korunmasını istemiştir. Dünyayı bir çekişme ve çatışma arenası olarak görmemiş, mutluluğunu insanların huzur ve güven içinde yaşamasında aramıştır. Bu tutumunu "*İnsanların en hayırlısı, insanlığa en faydalı olandır*"¹⁹ sözüyle, ümmetinin önüne ulaştırılması gereken bir hedef olarak koymuştur.

2.2. Hz. Peygamber'in İnsan Tasavvuru

Şu bir gerçek ki insan kavramı, diğer bütün kavramların odak noktasıdır. Bu yüzden insanın kendine bakışı ve yorumlayış tarzı, onun bütün görüşlerini etkileyecek ve temellendirecektir. Bu sebeple bütün problemlerin çözüme kavuşması, insanın kendisini çözmesine bağlı görünmektedir.²⁰

İslam inancına göre insan şerefli bir varlıktır.²¹ Kötülük duygusu ve kötülükten sakınma yeteneği²² ile dünya sahnesine atılmıştır. Doğar doğmaz, Âdem'in günahıyla kirlenmeyen,²³ yaratıcısını bilip tanıyacak ve idrak edecek bir kabiliyetle yaratılan²⁴ ve bu yaratılış üzere kalması kendisinden istenilen,²⁵ aklının bu amaca rehberlik edebilecek bir güç olduğu ve onu nasıl işletmesi gerektiği örneklerle kendisine anlatılan,²⁶ amaçlı ve sorumlu²⁷ bir varlıktır.

Hz. Peygamber'in insan tasavvurunu ana hatlarıyla bu ayetler belirlemiş, kendisi de bu ayetler çerçevesinde görüşler beyan etmiştir. Her doğan çocuğun İslam fitratı üzere doğduğunu²⁸ bildirmiş, "*hepiniz çobansınız güttüğünüz sürüden (emrinizde çalışanlardan) sorumlusunuz*"²⁹ buyurarak insanın sorumlu bir varlık olduğunu hatırlatmıştır. Mahlûkatın en şerefli olarak yaratılan insanın onuruyla

16 Tirmizî, Zühd, 13.

17 Buhârî, Rikâk 10; İbn Mâce, Zühd, 8.

18 Müslim, Tevbe, 12-13.

19 Taberânî, Ebû'l-Kasım Süleyman b. Ahmed, *Mu'cemü'l-ıvsaat*, Kahire, H., 1415, cilt: 6, s. 58.

20 Selçuk Coşkun, *Hz. Peygamber'in İnsan Anlayışı*, Erzurum: Ekev Yayınları, 1996, s. 12.

21 İsrâ, 17/70.

22 Şems, 91/8.

23 İsrâ, 17/15.

24 Buhârî, Cenâiz, 80; Müslim, Kader, 22, 23, 24; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 315, 346.

25 Rûm, 30/30.

26 Bakara, 2/164; Âl-i İmrân, 3/190.

27 Kiyâme, 75/36; Mü'minûn, 23/115; Bakara, 2/286; İsrâ, 17/36.

28. Buhârî, Kader, 3.

29. Buhârî, Cum'a, 11; Müslim, İmâre, 20.

oynayanların kıyamet günü küçük düşürücü ve çetin bir azapla karşılaşacaklarını³⁰ ikaz etmiştir.

3. Hz. Peygamber'in Bazı Kişilik Özelliklerinin İnsan İlişkilerine Yansımaları

Burada önemle belirtmemiz gerekir ki, Hz. Peygamber söz ve davranışlarıyla insanları etkilerken olağanüstü bir çaba içerisinde değildi. Çünkü onun bu davranışları içten ve tabii idi. İnsanları etkileyen de bu doğallığıyla bütünleşen erdemli davranışlarıydı. O, davranışlarını içselleştirmeden, bir takım stratejiler uygulayarak insanları etkilemeyi amaçlamamıştı. Çünkü onun gayesi taraftar veya müşteri kazanmak değildi.

İnsanları etkilemek her zaman bir inanç veya davranış değişikliğine neden olmayabilir. Öfke ve nefrette ölçüsü olmayan insanların, nefretini ve öfkesini asgariye indirmekte etkileme olarak kabul edilmelidir. Ayrıca davranışın etkisi olaya tanık olanlarla sınırlı kalmaz, asırlar boyu, okuyan, duyan herkesi etkileyebilir. Hz. Peygamber'in kişilik özellikleri de inanan, inanmayan, kendisini gören veya görmeyen, asrında yaşayan veya yaşamayan insanlar üzerinde etkili olmuştur. Şimdi onun insanları etkileyen bazı kişilik özellikleri üzerinde duralım.

3.1. Etkileyici Hitabeti

İnsanları etkilemede konuşma kabiliyeti son derece önemlidir. Nitekim Mûsâ (a.s) risâletle görevlendirildiği zaman *"Kardeşim Harun 'un dili benimkinden daha düzgündür. Onu da benimle birlikte, beni doğrulayan bir yardımcı olarak gönder. Çünkü ben, onların beni yalanlamalarından korkuyorum."*³¹ demişti. Hz. Peygamber de sözün etkileyici gücüne işaret ederek *"Sözde sihir vardır."*³² buyurmuştur.

Söz ustaları yeni kelimeler icat etmekten çok herkesin bildiği kelimelerle yeni dünyalar inşa ederler.³³ Hz. Peygamber, muhatabının zihnini yoracak ağıdalı cümleler kurmaktan hoşlanmazdı. Bununla birlikte o, az sözle çok anlam ifade edebilen bir yetenekle gönderilmişti.³⁴ Yerli yerinde konuşur, boş ve anlamsız konuşmaz, konuşulmasını da istemezdi. *"Allah'a ve ahiret gününe inanan kişi ya hayır söylesin yahut sussun"*³⁵ buyurur, kişinin anlamsız konuşmalardan kendisini koruyunca kurtuluşa ereceğini söylerdi.³⁶ Cabir b. Abdullah'ın ifadesine göre

30. Ebû Dâvûd, Edeb, 35.

31. Kasas, 28/34.

32. Buhârî, Tib, 51; Müslim, Cum'a, 47; Ebû Davûd, Edeb, 86, 87; Tirmizî, Birr, 81; Dârimî, Salât, 199; Muvatta', Kelâm, 7; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 269.

33. Mehmet Kaplan, *Kültür ve Dil*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2012, s. 140.

34. Buhârî, Cihâd, 122; Nesâî, Cihâd, 1.

35. Buhârî, Edeb, 31; Müslim, İmân, 74; Ebû Davûd, Edeb, 123; Tirmizî, Kıyâmet, 50; Muvatta', Sifatü'n-nebi, 22; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 174.

36. Tirmizî, Kıyâmet, 50; Dârimî, Rikâk, 5; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 159.

Rasûlullah dinleyen herkesin anlayacağı şekilde fasıllı konuşurdu.³⁷ Konuşma esnasında yapmacık hareketlerde bulunmaktan sakındırır, samimiyeti ölçü alır,³⁸ bilgiçlik taslamak amacıyla sözü uzatanların kıyamet gününde kendisine uzak olacağını ikaz ederdi.³⁹

Hızır Peygamber sözün gücünü iyi biliyor ve ikna edici söz söyleme kabiliyeti olanların bunu kötü amaçlı kullanmalarını şu sözleriyle yasaklıyordu: *“Ben de sizin gibi bir insanım. Siz davalarınızın çözümü için bana geliyorsunuz. Bazınızın delil getirme yönüyle, diğer bazınızdan daha ikna edici olması, böylece benim, işittiğime dayanarak onun lehine hükmetmem mümkündür. Kimin lehine, kardeşinin hakkından bir şey hükmetmişsem (bilsin ki), onun için cehennemden bir ateş parçası kesmiş oluyorum.”*⁴⁰

İnsanlara bıkkınlık vermekten kaçınır,⁴¹ konuştuğu zaman da etkili konuşurdu. İrbâd b. Sâriye şöyle anlatıyor:

“Bir gün Rasûlullah (s.a.v) bize namaz kıldırdı. Sonra bize dönüp çok tesirli bir vaaz etti. Bu vaazdan dolayı gözler yaşarıp kalpler ürperdi...”⁴²

Hakîm b. Hizâm’a yaptığı nasihat onu ömür boyu etkilemişti. Urve b. Zübeyr ve Saîd İbnü’l-Müseyyeb’in anlattığına göre Hakîm b. Hizâm şöyle demişti. Rasûlullah’tan istedim, verdi. Sonra yine istedim, yine verdi. Sonra tekrar istedim, tekrar verdi ve şöyle buyurdu: *“Ey Hakîm! Bu (dünya) malı, yeşil ve tatlıdır. Kim onu tamah etmeden alırsa onun için bereketli olur. Kim de hırsla alırsa bereketini göremez. Tıpkı yiyip yiyip doymayan kimse gibi olur. Veren el alan elden hayırlıdır.”*

Hakîm, Ey Allah’ın Rasulü! Seni hak olarak gönderen Allah’a yemin olsun ki ölene kadar, senden sonra bir daha kimseden bir şey alıp onun malını eksiltmeyeceğim diyerek, vefat edinceye kadar hiçbir kimsenin malını almamıştır.⁴³

Enes b. Malik’in anlattığına göre, “Ashabı konusunda Rasûlullah’a bazı şeyler ulaştınca onlara bir hutbe verip şöyle buyurdu: *“Bana cennet ve cehennem gösterildi. Hayır ve şer hususunda bugün gibisini görmedim. Eğer benim bildiğimi bilseydiniz, az güler, çok ağladınız.”*

(Enes) dedi ki: Rasûlullah’ın ashabı üzerine bugünden daha zor bir gün gelmedi. Başlarını örttüler ve inleyerek ağladılar.⁴⁴

37 Ebû Davûd, Edeb, 18; Tirmizî, *Evsafü’n-nebi*, (Thk. : Semih Abbas), Beyrut, 1985, s. 226.

38 Tirmizî, Edeb, 72.

39 Tirmizî, Birr, 71.

40 Buhârî, Hiyel, 10.

41 Buhârî, İlim, 11.

42 Ebû Davûd, Sünnet, 5; İbn Mâce, Mukaddime, 6; Dârimî, Mukaddime, 16; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 126,127.

43 Buhârî, Zekât, 50.

44 Müslim, Fezâil, 134.

Huneyn gününde ensarlı gençlerin ganimet taksiminden hoşnut olmaması üzerine onları bir çadırdaki topluyor ve onlara etkileyici bir üslupla hitap ederek muhtemel bir problemi önlüyor. Bu olay Enes b. Mâlik tarafından şöyle anlatılıyor:

"Huneyn gününde Hevâzinliler, Gatafânlılar ve başkaları davarlarıyla ve çoluk çocuklarıyla geldiler. Peygamber ile de on bin kişi ve tulakâ'dan⁴⁵ bazıları vardı. Allah Rasulünü bırakıp geri kaçtılar ve nihayet tek başına kaldı. İşte o gün birini diğerine karıştırmaksızın iki defa nida ederek: Sağına dönerek: "*Ey ensar topluluğu*" diye seslendi, Onlar: Buyur ey Allah'ın Rasulü! Müjde olsun sana, biz seninle beraberiz dediler. Daha sonra soluna dönerek: "*Ey ensar topluluğu*" diye seslendi, Onlar da: Buyur ey Allah'ın Rasulü! Müjde olsun sana, biz seninle beraberiz dediler.

Allah'ın Rasulü beyaz bir katırın üzerinde idi. Bineğinden inerek: Ben Allah'ın kulu ve Rasulüyüm dedi. Müşrikler bozguna uğrayıp geri çekildi.

O gün çok miktarda ganimet aldı. Ganimetleri muhacirlerle, tulakaarasında paylaştığı halde ensara hiçbir şey vermedi. Bundan dolayı ensar dedi ki: Zorlu ve sıkıntılı bir iş olursa biz çağırılırız. Fakat ganimetler bizden başkalarına verilir.

Bu sözler ona ulaştınca onları bir çadırdaki toplayıp şöyle buyurdu: "*Ey ensar topluluğu, sizden bana ulaşan sözler ne oluyor?*" Ensar sustu. "*Ey ensar topluluğu, insanlar dünyalığı alıp giderken sizler Rasûlullah ile birlikte evlerinize dönmeye razı değil misiniz?*" Onlar: Raziyiz deyince, Rasûlullah şöyle buyurdu: "*Sair insanlar bir vadiden gitseler, ensar ise bir dağ yolundan gitse elbette ki ben ensarın gittiği dağ yolundan giderim.*"⁴⁶ Ebû Said yoluyla gelen hadiste şu fazlalık vardır. "*Allah'ım ensara, ensarın oğullarına, ensarın oğullarının oğullarına rahmet et*" Ebû Said dedi ki: hepsi sakallarını ıslatıncaya kadar ağladılar ve bize pay olarak Rasûlullah'ın düşmesine razıyız, dediler.⁴⁷

Bazen ilk defa diyaloga girdiği insanlar konuşmasından etkilenecek Müslüman olmuşlardır. Büreyde b. el-Husayb bunlardandır. Hicret esnasında Mekkeli müşriklerin Hz. Peygamber'i diri veya ölü olarak ele geçirene büyük vaadlerde bulunulduğunu duyan Büreyde, arazisinden geçmekte olan Hz. Peygamber ile yanındakileri durdurup kimliklerini öğrenmek istedi. Fakat bu esnada Rasûlullah'ın konuşmasından etkilenecek Müslüman oldu ve adamlarıyla beraber onun arkasında namaz kıldı.⁴⁸

45 Mekke'nin fethi sırasında Müslüman olan Kureyşliler'i ifade eden bir terim. Bk.: S. Kemal Sandıkçı, "Tulekâ", İstanbul: *DİA*, 2012, cilt: 41, s. 361-362.

46 Buhârî, Megâzi, 56.

47 İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, Kahire, 1998, c. 8, s. 65.

48 Hakîm et-Tirmizî, Ebû Abdillâh Muhammed, *Nevâdiru'l-usûl fi ehâdisi'r-rasûl* (thk. Abdurrahman Umeyra) Beyrut, 1992, c. I, s. 306. Rivayet hakkındaki değerlendirmeler için bk. Zekeriya Güler, *Hicret Sirasında Hz. Peygamber'in Üslubundan Etkilenerek Müslüman olan Büreyde b. Husayb Hâdisesi ve Günümüze Yansımaları*, İslâm San'at, Tarih, Edebiyat ve Müsikisi Dergisi, cilt: II, sayı: 4, 2004, s. 63-72. Ayrıca bk. Ahmet Önal, Büreyde b. Husayb, İstanbul: *DİA*, 1992, cilt: 6, s. 492.

3.2. İkna Kabiliyeti

İkna bir sanattır. Bu sanatı Kur'an çeşitli konularda ve çeşitli şekillerde kullanmıştır. Allah'ın varlığının ve birliğinin delillerinden bahseden ayetlerden birinde şöyle bir ikna üslubu kullanılır: *"Eğer yerde ve gökte Allah'tan başka ilahlar olsaydı kesinlikle ikisinin de düzeni bozulurdu. Demek ki, Arşın Rabbi Allah onların nitelermelerinden uzaktır, yücedir."*⁴⁹ Kur'an; kıyamet, cennet, cehennem ve geçmiş ümmetlerin helak sahnelerine yer vererek, psikolojik ikna metoduyla, insanı Allah'a imana davet eder.⁵⁰

Hz. Peygamber'in de konuşmalarında muhataplarını çeşitli şekillerde ikna ettiğini görmekteyiz. Bir gün zina etmek isteyen bir genç, Peygamberimize gelerek:

"Bana zina etmem için izin ver." dedi. Oradakiler, genci azarlayarak susturmak istediler. Peygamberimiz delikanlıyı yanına oturttu ve sordu:

"Söyle bakalım bir başkasının senin annenle zina etmesini ister misin?" Delikanlı: *"Kesinlikle istemem"* diye cevap verdi. Peygamberimiz:

"Öyleyse hiç kimse annesine böyle bir şey yapılmasını istemez." buyurdu ve devam etti:

"Bir başkasının senin kızınla zina etmesine razı olur musun?"

Genç:

"Asla razı olmam." dedi.

"Öyleyse başkaları da kendi kızlarıyla zina edilmesine razı olmaz."

Peygamberimiz daha sonra kız kardeşini, halasını, teyzesini, bu yolda görünce hoşlanıp hoşlanmayacağını sordu. Delikanlı, hoşlanmayacağını söyleyerek hatasını anladı. Peygamberimiz hayır dua ederek delikanlıyı uğurladı.⁵¹ Burada Hz. Peygamber gençten empati yapmasını istemiş, yapmayı planladığı işin kötülüğüne inandırarak onu ikna etmiştir.

Hz. Peygamber sorular sorarak, doğruyu muhatapına buldurma yöntemiyle de insanları ikna etmeye çalışmıştır. Bir keresinde bir bedevi kendisine gelerek, *"benim eşim siyah bir çocuk doğurdu. Ben bu çocuğu reddetmek istiyorum"* dedi. Hz. Peygamber:

49 Enbiyâ, 21/22.

50 Kur'an'ın ikna özelliği ile ilgili bk.: Muhammed Çelik, *Kur'an'ın İkna Hususiyeti*, İstanbul: Işık Akademi Yayınları, 2000; Durak Pasmaz, Kur'an'ı Kerim'de İkna Metodu, *Diyanet İlmî Dergi*, 1998, cilt, XXXIV, sayı: 3, 115-123.

51 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 256-257.

"Senin develerin var mı?"

"Evet."

"O develerin renkleri nasıldır?"

"Kırmızıdır."

"Bu develerin içinde beyazı siyaha çalan boz deve var mı?"

"Evet, onların içinde boz renkli develer elbette vardır."

"Öyleyse bu boz renkli develerin nereden geldiğini düşünüyorsun?"

"Ya Rasulallah! Bu bir ırktır, ona çekmiştir."

"Belki bu oğlan da eski bir soy köküne çekmiştir"⁵² diyerek, bedeviyi ikna etmiştir.

3.3. Güven Vermesi

Peygamberler insanlık tarihinin en güvenilir şahsiyetleridir. Bu güvenilirlik birçok erdemli davranışın bir araya gelmesi ve yaşam boyu korunmasıyla mümkündür. Şimdi bu güven veren erdemli davranışların, Rasûlullah'ın hayatındaki tezahürlerinden bazılarını sunmaya çalışalım.

3.3.1. Kendisini Koyduğu Kuralların Üzerinde Görmeyerek Güven Vermesi

Hiz. Peygamber, "Bana, Müslümanların ilki olmam emredildi."⁵³ ayetinin bir gereği olarak, her konuda öncü ve örnek olmuştur. Hatta ihtiyaç sahibi Müslüman için helal olan zekât ve sadakadan kendisini ve ailesini mahrum bırakmıştır. Hiz. Enes'in ifadesine göre, Allah Rasulü (s.a.v) yolda bir hurma buldu ve:

"Bu hurmanın sadaka olması ihtimalinden korkmasaydım, onu yerdim."⁵⁴ buyurdu. Onun amacının dünyalık olmadığı her vesile ile anlaşılıyordu.

Hiz. Peygamber'in inanmadığı veya yaşamadığı bir görüşü, buyurduğuna, kendi kendisiyle çeliştiğine dair tek bir örnek yoktur.⁵⁵

3.3.2. Kuralları Uygulamada Yakınlarından Başlayarak Güven Vermesi

Hiz. Peygamber Kur'an'ın emri gereği davete en yakınlarından başladığı gibi,⁵⁶ ilahi yasakları uygulamada da onlardan başladığı. Veda hutbesindeki ifadeleri bu gerçeği bütün açıklığıyla ortaya koymaktadır:

"Cahiliyeden kalan faizin her çeşidi kaldırılmıştır. Yalnız baş paranız sizindir. Ne sizin zulmetme hakkınız vardır, ne de size zulmedilir. İlk kaldırdığım faiz amcam Abbas

52 Buhârî, İ'tisâm, 12.

53 Zümer, 39/12.

54 Buhârî, Büyü, 4, 6; Müslim, Zekât, 164-166.

55 Mustafa Çağrırcı, "Nebevî Öğretide İdeal Birey, Toplum ve Devlet", Hiz. Peygamber'in Hayatından Davranış Modelleri, (Haz.: Recep Kılıç), Ankara: TDV Yayınları, 1998, 67.

56 Şuarâ, 26/214.

b. Abdulmuttalib'in faizidir. Ayrıca cahiliyeden kalan kan davaları da kaldırılmıştır. Kaldırdığım ilk kan davası Rebia b. Haris b. Abdulmuttalib'in oğluna aittir. Leys oğulları kabilesinde emzirilmekte iken Huzeyl kabilesi tarafından öldürülmüştü.⁵⁷

3.3.3. Görevlendirmelerinde Kabiliyeti Ölçü Alarak Güven Vermesi

Hz. Peygamber yapmış olduğu görevlendirmelerde kabiliyeti esas almıştır. Çok sevdiği ve hakkında, "Şu gök kubbenin altında ve yeryüzünün üstünde Ebû Zer 'den daha doğru sözlü kimse yoktur."⁵⁸ dediği Ebû Zer'e, "Ebû Zer! Senin gerçekten zayıf olduğunu görüyorum. Kendim için ne istiyorsam senin için de onu isterim. İki kişiye bile olsa sakın başkan olma! Yetim malına da yöneticilik yapma!"⁵⁹ buyurarak, onu bu alanda yetenekli görmemiştir. Yöneticilik konusunda hırslı davrananlara da bu görevi vermemiştir. Ebû Mûsâ el-Eş'arî bu konuda şöyle bir olay anlatıyor:

Amcamın oğullarından ikisiyle Hz. Peygamber'in huzuruna çıkmıştım. Onlardan biri:

Ya Rasulallah! İdaresini Allah'ın sana verdiği görevlerden birine bizi amir tayin et!, dedi. Öteki amcaoğlu da benzeri bir talepte bulundu. Bunun üzerine Hz. Peygamber şöyle buyurdu: "Vallahi biz isteyeniy veya görev hırsı bulunanı yönetici yapmıyoruz."⁶⁰

Hz. Peygamber insanların sosyal statülerine ve soylarına bakmadan kabiliyetlerini ölçü alarak görev veriyordu. Suriye üzerine gönderdiği bir ordunun komutanlığına yakınlarından veya soylu kişilerden birini değil, azadlı kölesi Zeyd'in oğlu Üsâme'yi atamıştı.⁶¹

Hz. Peygamber kabiliyetli kişileri keşfetmesini ve değerlendirmesini iyi bilirdi. Keşfettiği kabiliyetlerden biri Ebû Mahzûre idi. Şiâr-ı İslam'dan sayılan ezanla alay ettiği bir sırada, onu cezalandırmak şöyle dursun, kabiliyetini takdir ederek bir miktar para vermiş, ardından Mekke de ezan okumak için sorumluluk vererek onu kazanmasını bilmiştir. Ebû Mahzûre bu olayı şöyle anlatmaktadır:

Hz. Peygamber Huneyn savaşından dönmekte idi. Ben bir grup arkadaşım ile birlikte idim. Huneyn yolunda Rasûlullah (s.a.v) ile karşılaştık. Rasûlullah (s.a.v)' in müezzini namaz için ezan okuyordu. Biz bir köşeye çekildik ve alay için müezzinin söylediklerini tekrarlamaya başladık. Rasûlullah (s.a.v) bizi duymuştu. Ezan bittikten sonra "Şunların içinde güzel sesli biri var." diye gönderdiği adamlar bizi huzuruna götürdüler. Rasûlullah (s.a.v):

57 Ebû Davûd, Büyü, 5; Müslim, Hac, 147; İbn Mâce, Menâsik, 76, 84; Dârimî, Büyü, 3, Menâsik, 34; Muvatta', Büyü, 83; Ahmed b. Hanbel, Müsned, V, 73.

58 Tirmizî, Menâkıb, 35; İbn Mâce, Mukaddime, 11.

59 Müslim, İmâre, 17.

60 Buhârî, Ahkâm, 7, İcâre, 1; Müslim, İmâre, 14.

61 Vâkıdî, Ebû Abdullah, Muhammed b. Ömer b. Vâkıd el-Eslemî, Kitabu'l-meğazi, (Thk. : Mersden Jones), Beyrut, 1984, c. III, s. 1117.

"Sesi gür olanınız hanginiz?" diye buyurdu. Yanımdakilerin tamamı beni gösterdiler. Rasûlullah (s.a.v) onları saldı, beni yanına alıkoydu. Sonra bana:

"Haydi, bir ezan oku!" buyurdu. Rasûlullah (s.a.v) ve bana emrettiği işten son derece nefret ettiğim halde, çaresiz kalktım, önünde ayakta durdum. Bizzat kendisi bana ezanın okunuşunu öğretti.

Ben ezanı bitirdiğim zaman içinde bir miktar gümüş para bulunan bir kese verdi. Daha sonra alınımı ve göğsümü sıvazladı ve "Mübarek olsun." buyurdu.

İşte o anda, Resulullah'a karşı duyduğum kin ve nefretten bende eser kalmamış, gönlüm ona karşı sevgi ile dolup taşmıştı.

"Ya Rasulallah! Mekkede ezan okumama müsaade et!" dedim.

"Müsaade ettim." buyurdu.

Mekke valisi Attâb b. Esîd'e geldim ve onun valiliği süresince Rasûlullah (s.a.v)'in emriyle Mekkede müezzinlik yaptım.⁶²

3.3.4. Adalet Dağıtarak Güven Vermesi

En zorba insan bile bir haksızlığa uğradığı zaman adalet ister. Adaletin tecelli edeceğinden kuşku duyulmayan ortam güvenli ortamdır. Yaşadığı coğrafyada güven ortamını tesis etmek Rasûlullah'ın öncelikli hedeflerindendi. Güven ortamının sağlanması için adalete ihtiyaç vardı. Onun adaletli uygulamalarını gören insanlar, kendilerini onun yanında güvende hissediyorlardı. Bedir esirleri arasında bulunan amcası Abbas 'ın fidyesini başışlamaması bunun örneklerindendir. Hz. Enes'in anlattığına göre, Ensar'dan bazı kişiler "Kardeşimizin oğlu Abbas 'ın fidyesini almayalım." diyerek Rasûlullah (s.a.v)'dan izin istediler. Hz. Peygamber onlara şöyle buyurdu: "*Hayır, bir dirhem dahi başışlamayın.*"⁶³

Hz. Peygamber kuralların uygulanmasında sevdiklerinin aracı olmasına sert çıkmış, daha önceki toplumların çöküşünün nedenlerinden birinin kuralların eşit uygulanmayışından kaynaklandığını söylemiştir. Bu konuda Hz. Âişe şöyle bir olay anlatmaktadır:

"Benî Mahzûm kabilesinden hırsızlık yapan bir kadının durumu Kureyşlileri çok üzmüştü. Onlar:

Bu konuyu Rasûlullah (s.a.v) ile kim konuşabilir, diye kendi aralarında müzakere ettiler. Bazıları:

Buna Rasûlullah (s.a.v)'in sevgilisi Üsâme b. Zeyd 'den başka kimse cesaret edemez, dediler. Üsâme, onların istekleri doğrultusunda Rasûlullah (s.a.v) ile

62 Dârekutni, Ebû'l-Hasan Ali b. Ömer b. Ahmed, *es-Sünen*, Salât, 4, (Thk. : Abdullah Haşim Yemanî Medeni), Medine, 1966.

63 Buhârî, Cihâd, 172.

konuştı. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v) Üsâme'ye:

"Allah'ın koyduğu cezalardan birinin uygulanmaması için aracılık mı yapıyorsun?" diye sordu; sonra ayağa kalktı ve halka şöyle hitap etti:

*"Sizden önceki milletler şu sebeple yok olup gittiler: Aralarından soylu, mevki ve makam sahibi biri hırsızlık yapınca onu bırakırlar, zayıf ve kimsesiz biri hırsızlık yapınca da onu hemen cezalandırırlardı. Allah'a yemin ederim ki, Muhammed'in kızı Fatıma hırsızlık yapsaydı, elbette onun elini de keserdim."*⁶⁴

Dini, dili, ırkı, cinsiyeti ne olursa olsun herkese adaletle davranır, haksızlıklara karşı çıkardı. Engin hoşgörüsüne rağmen insanlar arasında meydana gelen hukuk ihlallerine asla taviz vermezdi. Adalet dağıtan devlet adamlarının cennetlik olduğunu,⁶⁵ iki kişinin arasını adaletle riayet ederek düzeltmenin sadaka olduğunu bildirmiştir.⁶⁶ Adaleti sağlamanın sadece hâkimlerin işi olmadığını, herkesin bulunduğu konumda adaleti sağlamanı istemiştir. Örneğin, anne babalara, evlatlar arasında eşit muamele yapmasını emretmiştir. Nu'mân b. Beşîr 'in anlattığına göre, babası onu Rasûlullah (s.a.v)'a götürdü ve:

Ben sahip olduğum bir köleyi oğluma verdim, dedi. Rasûlullah (s.a.v):

"Ey Beşîr! Bundan başka oğlun var mı?" diye sordu. Beşîr:

"Evet, var," dedi. Peygamberimiz:

"Buna verdiğin gibi onlara da verdin mi?" buyurdu. Beşîr:

"Hayır, vermedim," dedi. Bunun üzerine:

*"O halde beni şahit tutma, çünkü ben bir zulme şahit olamam."*⁶⁷ buyurdu.

3.4. Kolaylığı İlke Edinmesi

Hızır Peygamber iki şeyden birini yapma konusunda serbest bırakıldığı zaman, günah olmadığı takdirde mutlaka en kolay olanını seçerdi. Yapılacak şey günah ise, ondan en uzak duran kendisi olurdu.⁶⁸ O, Yüce Allah'ın, *"Allah size kolaylık diler, güçlük dilemez."*⁶⁹ emrini ilke edinmiştir. Ashabına *"Kolaylaştırınız, zorlaştırmayınız; müjdeleyiniz nefret ettirmeyiniz."*⁷⁰ buyurmuştur. Metodunun zorlaştırmamak olduğunu, Allah'ın kendisini zorlaştırmacı ve şaşkıncı değil, öğretici ve kolaylaştırıcı olarak gönderdiğini,⁷¹ insanlara kolaylık sağlayan kimseleri Allah'ın cehennemde

64 Buhârî, Enbiyâ, 54; Müslim, Hudûd, 8, 9.

65 Müslim, Cennet, 63.

66 Buhârî, Sulh, 11; Müslim, Zekât, 56.

67 Müslim, Hibât, 14.

68 Buhârî, Menâkıb, 23 ; Müslim, Fezâil, 77. Ayrıca bk.: Ebû Davûd, Edeb, 4.

69 Bakara, 2/185.

70 Buhârî, İlim 11; Müslim, Cihâd, 6.

71 Müslim, Talâk, 29.

yakmayacağını bildirmiştir.⁷² Hz. Peygamber'in kolaylık prensibinden hareket edişini, ibadet ve sosyal hayatında olmak üzere iki başlık altında örneklerle açıklamaya çalışacağız.

3.4.1. Sosyal Hayatta Kolaylık Prensibiyle Hareket Etmesi

Rasûlullah (s.a.v), insanlara hizmet için görev alanlardan yumuşak muamele etmelerini istemiş, onlara dua etmiş,⁷³ Muâz'ı Yemen 'e gönderirken şu tavsiyelerde bulunmuştur:

*"Ehl-i Kitaptan bir kavme gideceksin. Onları yüce Allah'tan başka ilah olmadığına ve benim yüce Allah'ın elçisi olduğuma şehadet etmeye davet et. Eğer buna itaat ederlerse, yüce Allah'ın her gün ve gecede onlara beş vakit namazı farz kıldığını bildir. Buna da itaat ederlerse, zenginlerden alınıp fakirlere verilecek bir zekâtı yüce Allah'ın onlara farz kıldığını bildir. Buna da itaat ederlerse, sakın mallarının en kıymetlilerini alma. Mazlumun bedduasından kork. Çünkü mazlumun bedduası ile Allah arasında perde yoktur."*⁷⁴

Hz. Peygamber sosyal hayatta hep kolaylık prensibinden hareket etmiştir. Tahammül sınırlarını zorlayan hatta aşan insanlar olmuşsa da o, her zaman kolaylaştırıcı olmuştur. Ebû Hüreyre 'nin anlattığı şu olay bu tahammülün boyutu hakkında fikir vermektedir.

Bedevî'nin biri Mescid-i Nebevî'de küçük abdestini bozmuştu. Sahabiler onu azarlamaya kalkıştı. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v) şöyle buyurdu:

*"Adamı kendi haline bırakın. Abdest bozduğu yere bir kova su dökün. Siz kolaylık göstermek için gönderildiniz, zorluk çıkarmak için değil."*⁷⁵

Ticaret hayatında kolaylık prensibinden hareket ederek şöyle dua etmiştir:

*"Satışında, satın alışında, borcunu ödeyişinde cömert ve kolaylaştırıcı davranan kimseye Allah rahmet etsin."*⁷⁶

3.4.2. İbadetlerde Kolaylık Prensibiyle Hareket Etmesi

Hz. Peygamber ibadetlerin insanları zorlamasını istemezdi. İnsanların tahammüllerini zorlayacak şekilde onlara teklifte bulunmak, onları usandırabilir, sevgi yerine nefret doğurabilirdi. Bu yüzden kendisi kolay olanı seçmiş, ashabına da bunu emretmişti. Abdullah b. Amr b. As diyor ki:

72 Tirmizî, Kıyâme, 45.

73 Müslim, İmâre, 19.

74 Müslim, İmân, 29.

75 Buhârî, Vudû, 58, Edeb 80. Ayrıca bkz.: Müslim, Tahâret, 98-100 ; Ebû Davûd, Tahâret, 136 ; Tirmizî, Tahâret, 112; İbn Mâce, Tahâret, 78. Hz. Peygamber'e tahammül sınırlarını aşan davranışlara karşı tutumuna yönelik örnekler için bk.: Mahmut Kavaklıoğlu, Nazik Olmayan Bazı Söz ve Davranışlar Karşısında Hz. Muhammed, *Hittit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2010, cilt: IX, sayı: 18, s. 61- 82.

76 Buhârî, Büyü, 16.

“Rasûlullah (s.a.v) Veda haccı sırasında halk sorup öğrensin diye Mina’da durdu. Yanına biri gelip “Bilemeyip kurban kesmeden tıraş oldum.” dedi. “Kurbanını kes, günahı yok.” buyurdu. Diğeri gelip “Bilemedim de şeytan taşlamadan önce kurban kestim” dedi. “Şeytani taşla günahı yok.” buyurdu. Nebî (s.a.v) takdim veya tehir edilmiş hiçbir şey sorulmadı ki cevap olarak, “Yap günahı yok.” buyurmasın.”⁷⁷

Bir gün imamın kıldırıldığı namazın uzunluğundan şikâyet etmek üzere bir adam Hz. Peygamber’e geldi ve şöyle dedi:

Ya Rasulallah! Filanca bize namaz kıldırırken o kadar uzatıyor ki adeta namazı terk edecek gibi oluyorum. Bunun üzerine Hz. Peygamber, o güne kadar görmediğim bir kızgınlıkla bir vaaz verdi ve şöyle buyurdu:

“Ey insanlar! Sizler nefret ettiriyorsunuz. İçinizden halka namaz kıldırın olursa hafif tutsun. Çünkü cemaatin arasında hasta, zayıf ve iş-güç sahibi olanlar vardır.”⁷⁸

Ebû Hüreyre ‘nin anlattığına göre Nebî (s.a.v)’nin huzurunda otururken birisi geldi ve:

“Ey Allah’ın elçisi! Öldüm” diye halinden yakındı. Rasûlullah (s.a.v):

“Sana ne oldu ki?” diye sordu. O kimse:

“Ya Rasulallah! Oruçlu iken eşime yaklaştım” cevabını verdi. Rasûlullah (s.a.v):

“Azad edecek bir köle bulabilir misin?” buyurdu. Adam:

“Bulamam” dedi. Rasûlullah (s.a.v):

“Öyle ise iki ay zincirleme oruç tutmaya gücün yeter mi?” diye sordu. Adam:

“Gücüm yetmez” dedi. Rasûlullah (s.a.v):

“Altmış yoksulu doyurmak yolunu da bulamaz mısın?” buyurdu. Adam:

“Hayır, bulamam” dedi. Ebû Hüreyre ‘nin rivayetine göre, adam orada durdu. Biz de ne olacağını beklerken, Nebî (s.a.v)’ye bir kap hurma getirildi. Rasûlullah (s.a.v):

“Hani soru soran nerededir?” buyurdu. Adam:

“Benim,” dedi. Rasûlullah (s.a.v):

“Bu hurmayı al, yoksullara sadaka olarak dağıt.” buyurdu. Adam:

“Benden fakiri mi var? Ya Rasulallah! Allah’a yemin ederim ki, Medine ‘nin iki kara taşılığı arasında benim ailemden daha fakir bir aile yoktur,” dedi. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v) dişleri görülünceye kadar güldü. Sonra da adama:

77 Buhârî, İlim, 23, 24, 46; Hac, 125, 131; Müslim, Hac, 327, 331; Ebû Davûd, Menâsik, 78, 87; Tirmizî, Hac, 76; İbn Mâce, Menâsik, 74; Dârimî, Menâsik, 65; Muvatta’, Hac, 242; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 159, 160, 192, 202, 210, 217; III, 326, 385.

78 Buhârî, İlim, 28, Ezân 62; Müslim, Salât, 183-186; Tirmizî, Salât, 61; Nesai, İmâmet, 35; İbn Mâce, İkâmet, 48, 49; Dârimî, Salât, 46; Muvatta’, Cemaat, 13; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 256.

"Haydi bu hurmayı götür, ailene yedir!" buyurdu.⁷⁹

Özellikle serbestlik tanınan hususlarda insanların kendini zorlamasından hoşlanmazdı. Sefer esnasında insanların, bir kişinin etrafını çevirip gölgelediklerini görünce, adamın problemini sormuş, oruçlu olduğunu öğrenince:

*"Seferde (bu zor şartlar altında) oruç tutmak iyilik değildir."*⁸⁰ buyurmuştur.

Kâbe 'ye yaya gitmeyi nezreden bir adamı iki oğlunun yardımıyla yürürken gördüğünde, *"Allah bu ihtiyarın nefesine azab ederek yaptığı ibadetten müstağnidir."*⁸¹ buyurmuşlardır.

3.5. Şeffaflık İlkesi

Hz. Peygamber'in hayatı, en mahrem ayrıntılarına varıncaya kadar hadis, siyer ve tarih kaynaklarımız vasıtasıyla günümüze kadar ulaşmıştır. Yaşadığı dönemde de bu ayrıntıların açıklanmasından rahatsızlık duymamıştır. Çünkü o, aile yaşamı konusunda da ümmetin örneği idi. Her anı ahabının arasında geçiyor, ev hali de eşlerinden sorulup öğreniliyordu. Meşruiyet zemininden bir an bile ayrılmadığından; göz önünde olmaktan, söz ve davranışlarının insanlar tarafından mercek altına alınmasından asla rahatsız olmamıştı. Deyim yerinde ise kameralar karşısında altmış üç yıl onurlu ve erdemli bir yaşam sürmüştü. Hatta bugün bile bu yaşamdan kesitler alınıp mercek altına yatırılıyor; ona gönül verenler bu kesitten yaşam ilkeleri çıkarmaya çalışırken, kin ve düşmanlık besleyenler ise herhangi bir tutarsızlık veya noksanlık aramaya çalışıyorlar. Buna rağmen, önyargılı olanlar dışında inanmayanlar dahi, onun yaşamını inceledikten sonra hayranlıklarını gizleyememektedirler.

Hz. Peygamber şeffaf bir yaşam sürmekle kalmamış, şeffaflık ilkesini zedeleme ihtimaline karşı tedbirler de almıştır. Safiyye binti Huyey 'in anlattığına göre:

Rasûlullah (s.a.v) itikâfa girmişti. Bir gece onu ziyarete gidip konuştum. Sonra eve dönmek üzere kalktığım zaman o da beni eve götürmek üzere kalktı. Bu sırada ensardan iki kişi bizimle karşılaştı. Nebî (s.a.v)'yi gördüklerinde oradan çabucak uzaklaşmak istediler. Rasûlullah (s.a.v):

"Biraz yavaş olun. Yanımdaki Safiyye binti Huyey 'dir." dedi. Onlar:

"Elçisinin uygunsuz bir davranışta bulunmasından Allah'ı tenzih ederiz, Ya Rasulallah!" deyince de:

"Şeytan insanın vücudunda kan gibi dolaşır, onun sizin kalbinize bir kötülük-

79 Buhârî, Savm, 30, Hiibe, 20, Keffârât, 2, Edeb, 68; Ebû Davûd, Talâk, 17; Tirmizî, Savm, 28; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 241.

80 Buhârî, Savm, 36; Ebû Davûd, Savm, 43; Dârimî, Savm, 15; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 317, 319.

81 Tirmizî, Nüzûr, 10; Buhârî, Cezau's-sayd, 27; Müslim, Nüzûr, 9,10; Nesâî, Eymân, 42; İbn Mâce, Keffârât, 20; Dârimî, Nüzûr, 2; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 373.

veya şüphe atmasından korktum.”⁸² buyurdu. Ayrıca suçlamaya sebep olabilecek durumlardan sakınmayı ümmetine tavsiye etmişti.⁸³

3.6. Farklı Düşüncelere Açık Olması

Hızır Peygamber sosyal yaşamda ashabının görüşlerine büyük önem vermiş, hatta Ebû Hüreyre Rasûlullah’tan daha çok arkadaşlarıyla istişare edenini görmediğini⁸⁴ haber vermiştir. Bedir , Uhud ve Hendek gibi en önemli savaş stratejilerini ashabının görüşleriyle belirlemiştir. Bedir’de Hubâb b. Münzir ’in teklifiyle su kuyuları tutulmuş,⁸⁵ Uhud harbinde, Bedir’e katılmayan özellikle genç sahabilerin görüşlerini dikkate alarak -kendisi pek gönüllü olmamakla birlikte- düşman şehir dışında karşılanmış,⁸⁶ Hendek harbinde Medine ’nin savunmasına yönelik açılan hendek, Selman’ın teklifiyle kazılmıştır.⁸⁷ Mekke ’nin fethinde Ebû Süfyân ’in evine girenin emniyette olacağını, amcası Abbas ’ın “Ey Allah’ın elçisi! Ebû Süfyân Mekke’nin önde gelen şahsiyetlerindedir. Kavmi arasında itibarına uygun bir ihsan gerekir”⁸⁸ teklifiyle ilan etmiştir.

Tebük savaşında şiddetli açlık çektikleri için sahabiler:

“Ey Allah’ın Rasulü! İzin verseniz de develerimizi kesip yessek ve iç yağdı elde etsek?” dediler. Rasûlullah (s.a.v):

“Peki, öyle yapın!” buyurdu. Bu arada Ömer geldi ve şöyle dedi:

“Ey Allah’ın Rasulü! Eğer sen develeri kesmelerine izin verirsen, orduda binek azalır. İsterseniz, onlara ellerinde bulunan azıklarını getirmelerini emrediniz ve sonra da ona bereket vermesi için Allah’a dua ediniz. Umulur ki Allah, bereket ihsan eder.” Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v): “Peki, öyle yapalım!”⁸⁹ buyurdu.

Devlet başkanlarına mektup gönderirken, ashabın acemlerin mühürsüz mektup kabul etmeyeceğini bildirmeleri üzerine hemen kendine bir mühür edinmiştir.⁹⁰

Mekke ’de uyulması gereken yasakları sayarken, “Burası Allah’ın haram kılması sebebiyle kıyamete kadar haramdır. Mekke’nin dikenini koparılmaz, avı ürkütülmez, duyurmak amacı dışında düşürülen malı alınmaz, otu koparılmaz.”

82 Buhârî, İ’tikâf, 11; Müslim, Selâm, 23-25.

83 Aclûnî, Ebû’l-Fidâ İsmâil b. Muhammed b. Abdilhâdî el-Cerrâhî *Keşfü’l-hafâ ve müzîlû’l-ilbâs ammâ iştehera mine’l-ehâdisi alâ elsinetî’n-nâs*, Beyrût, 2001, c. I, s. 37.

84 Beyhakî, Ebû Bekir Ahmed b. El-Hüseyn b. Ali, *es-Sünenü’l-kübrâ*, Haydarabat, H.1347, c. VII, s. 45.

85 İbn Hişâm, Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdülmelik b. Hişâm b. Eyyûb el-Himyerî el-Meâfirî el-Basrî el-Mısırî *es-Siretü’n-Nebeviyye*, (Thk.: Mustafa Sakka), Kahire, 1955, c. II, s. 620.

86 İbn Hişâm, *a.g.e.*, c. III, s. 63.

87 İbn Hişâm, *a.g.e.*, c. III, s. 224.

88 Taberî, Ebû Ca’fer Muhammed b. Cerir b. Yezid el-Âmülî et-Taberî el-Bağdâdî, *Târîhu’l-ümem ve’l-mülûk*, Beyrût, 1987, c. II, s. 91.

89 Müslim, İmân, 45.

90 Buhârî, İlim, 7.

Bu sırada Abbas "Ey Allah'ın Rasulü izhir⁹¹ hariç olsun. Bu ot, Mekkelilerin demircileri tarafından kullanılır, ayrıca evlerde de kullanılır." deyince, Hiz. Peygamber:

"*İzhir hariç*" buyurdu.⁹²

Hiz. Peygamber yukarıda verilen örneklerde olduğu gibi daha birçok konuda ashabının görüşlerini dikkate almış, uygulanmasında mahzur görmediği tekliflere göre hareket etmiştir. Bu tutum, görüşleri benimseyen insanların daha çok fikir üretmesine, Hiz. Peygamber'in problemleri daha rahat çözmesine neden olmuştur. Gerek görüşleri dinlenerek gerekse başka şekillerde kendilerine değer verilen insanlar İslam davasına daha fazla sahip çıkmışlardır.

3.7. İçimizden Biri Gibi Yaşaması

İnsanlar saygı duydukları kişileri ne kadar yüceltirlerse yüceltsinler, onlarla ilişkilerini eşit seviyede yürütmek isterler. Bu eşitlik sürdükçe saygılarını artırırılar. Saygı duyulan insan, iletişim içerisinde olduğu insanlarla arasında fark olması gerektiğini hissettirecek davranışlarda bulunursa, saygı kaybolmaya başlar. Bu sebeple Hiz. Peygamber konumunun sınırlarını net bir şekilde çizmiş, olağanüstü özelliklerle donatılmadığına sürekli vurgu yapmış, abartılı övgülerle karşılaştığı zaman müdahale etmiştir.⁹³ Bu konumunu ısrarla hatırlatmış ve korumaya çalışmıştır. Bu durum, temelde tevhid inancının yaralanmamasına yönelik olmakla birlikte, Hiz. Peygamber'in insan ilişkilerini, insanların daha sıcak karşılayacakları tevazu temeline oturtmasından kaynaklanmaktadır.

Hiz. Peygamber yaşadığı topluma tepeden bakmayarak, zaman zaman imkân bulmasına rağmen sade bir yaşamı tercih etmesiyle, insanların sevgisini kazanmıştır. İnsanlar kralların veya yöneticilerin yaşam tarzlarından az çok haberdar oldukları için, Hiz. Peygamber'in bu sade yaşamı onları başlı başına etkilemeye yetmiştir. Zaten o, kral-peygamber yerine kul-peygamber olmayı tercih etmiş, kralların yaşamından uzak bir yaşam sürmüş, fakat ona gösterilen saygı ve sevgi dünyada hiçbir krala gösterilmemiştir.⁹⁴

Çarşıdan alış-veriş yaparken satıcı Hiz. Peygamber'in elini öpmeye kalkışmış, Hiz. Peygamber elini çekmiş ve "*Bu acemlerin meliklerine yaptığı bir davranıştır. Ben melik değilim. Ancak sizden bir kişiyim.*" diye buyurmuş, sonra satın aldığı

91 Çatı kaplamasında kullanılan hoş kokulu bir bitki. Bk.:Mecduddin Ebü 's-sa'âdât b. el-esîr el-Cezerî, *en-Nihâye fi ğaribi'l-hadis*, (Tahk.: Mahmud Muhammed et-Tanâhî ve Tahir Ahmed ez-Zavî), Beyrût, 1963, c. I, s. 33.

92 Buhârî, Cezau's-Sayd,10.

93 Abartılı övgüleri karşı Rasûlullah'ın tavrı ile ilgili bk.: Bünyamin Erul, *Sahabenin Sünnet Anlayışı*, Ankara, 1999, 82-83.

94 Buhârî, Şurût, 15.

eşyaları Ebû Hüreyre 'ye taşıtmamış, "Bir şeyi sahibinin taşıması daha uygundur."⁹⁵ buyurarak kendisi taşımıştır. Huzuruna çıkınca, Rasûlullah (s.a.v)'in heybetinden titreyen kişiye:

"Boş ver!(ne titriyorsun?) ben melik değilim. Kureyş 'ten kurutulmuş et yiyen bir kadının oğluyum."⁹⁶ buyurarak, kral olmadığına vurgu yapmış, o kişiyi de rahatlatmıştır.

İbn Abbas 'ın şu rivayeti O (s.a.v)'nun ne kadar halktan birisi gibi yaşadığını ortaya koymaktadır.

"Rasûlullah (s.a.v) (Harem-i Şerifteki) şerbet dağıtılan sebil mahalline geldi ve şerbet istedi. Abbas oğluna:

Ey Fad! Annene git, yanındaki (özel) şerbetten Rasûlullah (s.a.v)'a getir!. dedi. Rasûlullah (s.a.v):

"(Hayır) bana bu şerbetten ver" buyurdu. Abbas :

Ey Allah'ın elçisi! Halk, buradaki şerbete ellerini sokuyorlar, demişti. Rasûlullah (s.a.v):

"İşte halkın içtiği bu şerbetten ver!" buyurdu ve Abbas 'ın sunduğu umumi şerbetten içti."⁹⁷

Urve'nin Hz. Âişe 'den rivayetine göre Hz. Âişe:

"Ey kız kardeşimin oğlu! Allah'a yemin ederim ki, biz bir hilali, sonra diğerini, sonra bir başkasını, yani iki ayda üç hilali gördük de, Rasûlullah (s.a.v)'ın evlerinde hiç ateş yakılmazdı" demişti.

"Teyzeciğim! O halde geçiminiz ne idi?" dedim. Teyzem:

"İki siyah, yani hurma ve su. Ancak şu var ki, Rasûlullah (s.a.v)'ın Ensardan sağmal hayvanları bulunan komşuları vardı. Onlar Rasûlullah'a bu hayvanların sütlerinden gönderirlerdi; o da bize içirirdi" dedi.⁹⁸

Bir gün ev halkından ekmeğin yanında katık istemiş, evde sirkeden başka bir şey olmadığını öğrenince, "Sirke ne güzel katık; sirke ne güzel katık."⁹⁹ buyurmuştur.

Yukarıda anlatılan diğer erdemli davranışlarının yanı sıra sade bir yaşam sürmesi sebebiyle de insanlar onu içlerinden biri olarak gördüler ve ona sevgiyle bağlandılar.

95 Kâdî İyâz, Ebû'l-fadl, İyâz b. Mûsâ b. İyâz el- Yahsubî, *eş-Şifâ bi ta'rifi hukuki'l-mustafa*, (Thk.: Hüseyin Abdülhamid Nil), Beyrût, 1995, I, 117.

96 İbn Mâce, Et'ime, 30.

97 Buhârî, Hac, 75; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, c. V, s. 147.

98 Buhârî, Hibe, 1; Müslim, Zühd, 28.

99 Müslim, Eşribe, 167-169.

3.8. İltifatlarla Gönüllere Girmesi

Güler yüzle muamele, nazik ve yumuşak davranma, gönlünü hoş etme, ilgilenme, teveccüh¹⁰⁰ anlamlarına gelen iltifat, Hiz. Peygamber'in insan ilişkilerinde karşılaştığımız özelliklerinden biridir. O insanlara tebessümü sadaka kabul etmiştir.¹⁰¹ İnatçı, önyargılı ve lider konumundaki kişilerin durumlarını dikkate almış, kabilesinin yanında onları onurlandırmıştır. Mekke'nin fethinde *"Her kim Ebû Süfyân'ın evine girerse güvendedir"*¹⁰² buyurarak, Ebû Süfyân'ı taltif etmiştir.

Hiz. Peygamber yapılan güzel bir iş veya yenilik gördüğü zaman teşvik eder ve o işi yapanı motive edecek iltifatlarda bulunurdu. Mescid-î Nebevî'yi aydınlatan kişiye yaptığı iltifat bunlardan biridir:

İslam'ın ilk yıllarında Mescid-i Nebevî geceleri hurma dalları yakılarak aydınlatılırdı. Temîm ed-Dârî , Şam'dan Medine'ye birkaç kandil, fitil ve bir miktar yağ getirdi. Hizmetçisi bunları Mescide asarak, akşam hepsini yaktı. Peygamberimiz Mescide girince bu durumdan çok memnun kaldı ve Temîm'e:

"Sen İslam'ı nurlandırdın; Allah da seni dünya ve ahirette nurlandırsın, diye dua etti." Kandilleri hazırlayıp yakan hizmetçinin "Fetih" olan ismini de "Sirac/ kandil" olarak değiştirerek onurlandırdı.¹⁰³

Hiz. Peygamber'in övgüleri davranışlara yöneliktir. Ebû Hüreyre'nin anlattığına göre Rasûlullah (s.a.v):

"Bugün içinizden oruçlu olan kimdir?" diye sordu. Hiz. Ebû Bekir:

"Ben" dedi. Rasûlullah (s.a.v):

"Bugün kim bir cenazenin arkasından gitti?" dedi. Hiz. Ebû Bekir:

"Ben" dedi. Rasûlullah (s.a.v):

"Bugün kim bir yoksulu doyurdu?" dedi. Hiz. Ebû Bekir:

"Ben" diye cevap verdi. Rasûlullah (s.a.v):

"Bugün kim bir hasta ziyaret etti?" diye sordu. Hiz. Ebû Bekir:

"Ben" diye cevapladı. Rasûlullah (s.a.v):

"Bunlar bir kimse de toplandı mı o kimse mutlaka cennete girmiştir" buyurdu.¹⁰⁴ Ebû Ubeyde b. Cerrâh için *"Her ümmetin bir emini vardır. Bu ümmetin emini de Ebû Ubeyde b. Cerrâh'tır."*¹⁰⁵ buyurarak, güvenilir kişiliğiyle Ebû Ubeyde'yi övmüştür.

100 Mehmet Doğan, *Büyük Türkçe Sözlük*, İstanbul: Bahar yayınları, 1996, s. 538.

101 Müslim, Zekât, 56.

102 Taberî, *Tarih*, c. II, s. 158.

103 İbn Abdülber, Ebû Ömer Cemâlüddin Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdilber en-Nemerî, *el-İstiab, fi ma'rifeti'l-ashâb*, (Thk.: Ali Muhammed el-Bicâvî), Kahire, Ts., c. I, s. 206.

104 Müslim, Fedâilü's-sahâbe, 12.

105 Müslim, Fedâilü's-Sahâbe, 53.

Hız. Ömer bir defasında Peygamber (s.a.v)'den umre yapmak için izin istemiş, Hız. Peygamber (s.a.v):

"Sevgili kardeşim bizi de duanda unutma." buyurmuştu. Hız. Ömer bu sözün kendisi için dünyaya bedel olduğunu söylemiştir.¹⁰⁶

Hele Sa'd b. Muaz 'ın cenazesinde buyurduğu *"Bu cenaze için Rahman'ın arşı titremiştir."*¹⁰⁷ Sözü, kim bilir o an kaç kişinin Sa'd b. Muaz'ın yerinde olmasını arzulamasına sebep olmuştur.

Hız. Peygamber hiçbir konuda ölçünün kaçırılmasını doğru bulmamıştır. İnsanları övmek, onurlandırmak her ne kadar güzel bir davranış ise, övülecek bir davranışı olmayan kimseleri övmek de o derece kötüdür. Bu davranış övülen kişi için de son derece tehlikelidir. Yanlışları övülen insan, ayıbını hüner sayar. Yapılan övgüler yanlışını artırmaktan başka bir işe yaramaz. Rasûlullah (s.s.v)'in huzurunda arkadaşını aşırı öven bir kişiye Hız. Peygamber (s.a.v):

"Yazık sana! Arkadaşının boynunu kopardın." buyurdu ve bu sözünü defalarca tekrarlardı. Sonra da:

*"Şayet biriniz mutlaka arkadaşını övecekse, eğer söylediği gibi olduğuna da gerçekten inanıyorsa, zannederim o şöyle iyidir, böyle iyidir, desin. Esasen onu hesaba çekecek olan Allah'tır ve Allah'a karşı hiç kimse kesin olarak temize çıkarılamaz."*¹⁰⁸ buyurdu.

Hız. Peygamber, bahsettiğimiz bu kişilik özelliklerinin yanı sıra hoşgörüsü, sabrı, cömertliği, affediciliği ve alçakgönüllülüğü gibi erdemli davranışları sayesinde insanları etkilemiş, sevgilerini kazanmıştır.

Sonuç

İnsan her çağda kâinat hakkında bir anlam arayışı içine girmiş, kendisine de bu kâinatta bir rol biçmiştir. Kâinatı keşfetme hatta hükmetmeye yönelik aşırı gayretleri, kendisini keşfetme konusunda ihmalkâr davranmaya bile sürüklemiştir. Bununla birlikte her insan kendi çapında varlık hakkında zihin yormuş, bunun neticesinde de değişik insan ve dünya tasavvurları ortaya çıkmıştır. Bu farklı insan ve dünya tasavvurları insanın kendi dışındakilerle olan iletişimde son derece etkili olmuştur. Doğumundan itibaren Allah'ın şekilden şekile sokarak, yaşamının her devresinde onda farklı harikalar yarattığı ve bu yüzden kâinatta başköşeye oturtulması gereken bir varlık olduğu inancıyla insanlarla kurulan iletişimin sonucu ile insanı maddeden ibaret görerek bu yaşamın sona ermesiyle her şeyin biteceği düşüncesinin insan üzerinde bıraktığı gerginlikle veya insanın

106 Ebû Davûd, Vitr, 23.

107 Müslim, Fedailu's-sahâbe, 123.

108 Buhârî, Şehâdât,16; Müslim, Zühd, 65.

daha doğuştan masumiyetini kaybettiği ya da diğer bütün insanların kendisinin hizmetini görmek için var olduğu kompleksiyle kurulan iletişimin sonuçları elbette farklı olacaktır.

Zihni ve gönlü vahiyle beslenen Hz. Peygamber, varlığın sahibinin anlattığı gibi insanı tanımış, bu gözle insana bakarak onlarla ilişkilerini sağlam ve tutarlı bir şekilde yürütmüştür.

O, Kur'an'ın öğretisi doğrultusunda insanı madde ve mana bütünlüğü içerisinde görmüş, bu dengenin bozulmamasına son derece özen göstermiş, insanın zayıf ve güçlü yanlarını, ferdi farklılıklarını dikkate almış, gücünün ötesinde bir şey teklif etmemiştir. İnsanları dinleyip anlamaya çalışmış, onlara değer vermiştir. Tahammül sınırını aşan kaba davranışlara muhatab olmasına rağmen, nazik üslubunu hep korumuştur. Kimseyle gereksiz tartışmaya girmemiş, yerinde övgüler yapmış, engin hoşgörüsüyle, adaletli tutumu ile herkese güven vermiştir. Az ve öz, ancak etkileyici ve ikna edici bir üslupla, insanların hem akıllarına hem de duygularına hitap etmiştir. Affı ilke edinerek insanlara her zaman açık kapı bırakmış, kuşatıcı bir siyaset takip ederek de gizli ve açık düşmanlık edenlerin nefretlerini azaltmış, Müslüman olma potansiyeli gördüğü kişilere cömertçe ikramlarda bulunmuş, bu sayede birçok kişinin İslam'a girmesini sağlamıştır.

Kısaca o, insanca düşünmüş, insanca yaşamıştır.

Kaynakça

- Acılûnî, Ebû'l-Fidâ İsmâil b. Muhammed b. Abdilhâdî el-Cerrâhî, *Keşfü'l-hafâ ve müzîlû'l-İlbâs ammâ iştehera mine'l-ehâdîsi alâ elsineti'n-nâs*, Beyrût, 2001.
- Ahmed B. Hanbel, *Müsned*, İstanbul, 1992.
- Atmaca, Aylin, *Karakter Nasıl Geliştirilir?*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2006.
- Baymur, Feriha, *Genel Psikoloji*, İstanbul: İnkılap ve Aka Yayınları, 1969.
- Beyhakî, Ebû Bekir Ahmed b. El-Hüseyn b. Ali, *es-Sünenü'l-kübrâ*, Haydarabat, H.1347.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil b. İbrâhîm el-Cu'fî el-Buhârî, *el-Cami'u's-sahih*, İstanbul, 1992.
- Coşkun, Selçuk, *Hiz. Peygamber'in İnsan Anlayışı*, Erzurum: Ekev Yayınları, 1996.
- Cüceloğlu, Doğan, *İnsan ve Davranışı*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2008.
- Çağrıncı, Mustafa, "Nebevi Öğretide İdeal Birey, Toplum ve Devlet", *Hiz. Peygamber'in Hayatından Davranış Modelleri*, (Haz.: Recep Kılıç), Ankara: TDV Yayınları, 1998.
- Çelik, Muhammed, *Kur'an'ın İkna Hususiyeti*, İstanbul: Işık Akademi Yayınları, 2000.
- Dârekutni, Ebû'l-Hasan Ali b. Ömer b. Ahmed, *es-Sünen*, (Thk. : Abdullah Haşim Yemani Medeni), Medine , 1966.
- Dârimî, Ebû Muhammed Abdullâh b. Abdirrahmân b. el-Fazl ed-Dârimî, *es-Sünen*, İstanbul, 1992.

- Doğan, Mehmet, *Büyük Türkçe Sözlük*, İstanbul: Bahar Yayınları, 1996.
- Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî, *es-Sünen*, İstanbul, 1992.
- Erdoğan, İlhan, *İşletmelerde Davranış*, İstanbul: Beta Yayınevi, 1994.
- Erul, Bünyamin, *Sahabenin Sünnet Anlayışı*, Ankara: TDV Yayınları, 1999.
- Gökçe Orhan, *İletişim Bilimi*, Ankara: Siyasal Kitabevi, 2006.
- Güler, Zekeriya, "Hicret sırasında Hz. Peygamber'in üslubundan etkilenecek Müslüman olan Büreyde b. Husayb hâdisesi ve günümüze yansımaları", *İslâm San'at, Tarih, Edebiyat ve Mûsikisi Dergisi*, cilt: II, sayı: 4, sayfa: 63-72.
- Gürses, İbrahim, *Dindarlık ve Kişilik*, Bursa, Emin Yayınları, 2010.
- H. Hart, Michael, *Dünya Tarihine Yön Veren En Etkin 100*, Çeviren: Nurşan Üstüntaş, İstanbul: Neden Kitap Yayıncılık, 2009.
- Hakîm Et-Tirmizî, Ebû Abdillâh Muhammed, *Nevâdiru'l-usûl fi ehâdisi'r-rasûl*, (thk. Abdurrahman Umeyra), Beyrût, 1992.
- İbn Abdülber, Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdilber en-Nemerî, *el-İstiab, fi ma'rifeti'l-ashâb*, (Thk.: Ali Muhammed el-Bicâvî), Kahire, Ts.
- İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, Kahire, 1998.
- İbn Hişâm, Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdülmelik b. Hişâm b. Eyyûb el-Himyerî el-Meâfirî el-Basrî el-Misrî, *es-Siretü'n-nebeviyye*, (Thk.: Mustafa Sakka), Kahire, 1955.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezid Mâce el-Kazvîni, *es-Sünen*, İstanbul, 1992.
- İbnu'l-Esîr, Mecduddin Ebû 's-sa'âdât b. el-esîr el-Cezerî, *en-Nihâye fi ğaribi'l-hadis*, (Tahk.: Mahmud Muhammed et-Tanâhî ve Tahir Ahmed ez-Zavî), Beyrût, 1963.
- Kâdi İyâz, Ebû'l-fadl, İyâz b. Mûsâ b. İyâz el-Yahsubî, *eş-Şifâ bi ta'rifi hukuki'l-mustafa*, (Thk.: Hüseyin Abdülhamid Nîl), Beyrût, 1995.
- Kaplan, Mehmet, *Kültür ve Dil*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2012.
- Kara, Osman, *Kur'an'a Göre İnsan Şahsiyetine Etki Eden Faktörler*, Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, cilt: XIV, sayı: 25, 2012/1, s. 1-24.
- Kavaklıoğlu, Mahmut, "Nazik Olmayan Bazı Söz ve Davranışlar Karşısında Hz. Muhammed", *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2010, cilt: IX, sayı: 18, 25-60.
- Kulaksızoğlu, Adnan, *Ergenlik Psikolojisi*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1998.
- Mâlik B. Enes, Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes b. Mâlik b. Ebî Âmir el-Asbahî el-Yemenî, *Muvatta'*, İstanbul, 1992.
- Mehmedoğlu, *Ali Ulvi, Kişilik ve Din*, İstanbul, Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, 2004.
- Müslim, Ebû'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî, *el-Cami'u's-sahih*, İstanbul, 1992.
- Nesâî, Ebû Abdirrahmân Ahmed b. Şuayb b. Alî en-Nesâî, *es-Sünen*, İstanbul, 1992.
- Önkâl, Ahmet, "Büreyde b. Husayb", İstanbul: *DİA*, 1992.
- Pusmaz, Durak, "Kur'an'ı Kerim'de İkna Metodu", *Diyanet İlmî Dergi*, 1998, cilt: XXXIV, sayı: 3, s. 115-123.
- Sandıkçı, S. Kemal, "Tulekâ", İstanbul: *DİA*, 2012.

- Taberânî, Ebû 'l-Kasım Süleyman b. Ahmed, *Mu'cemu'l-evsat*, Kahire, H., 1415.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî et-Taberî el-Bağdâdî, *Târîhu'l-ümem ve'l-mülûk*, Beyrût, 1987.
- Tirmizî, Ebû Îsâ Muhammed b. Îsâ b. Sevre (Yezîd) et-Tirmizî, *es-Sünen*, İstanbul, 1992.
- ___, *Evsafü'n-nebi*, (Thk. : Semih Abbas), Beyrût, 1985.
- Vâkîdî, Ebû Abdullah, Muhammed b. Ömer b. Vâkîd el-Eslemî, *Kitabu'l-meğazi*, (Thk. : Mersden Jones), Beyrût, 1984.
- Yavuzer, Haluk, *Ana Baba Çocuk*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1997.

